

Nr. 2 2007 • 48. årgang • kr 50,-

Tidsskrift for aktuelle språkspørsmål

SPRÅKLIIG SAMLING

**Dante og
folkespråket**

Hundre år med riksmål (eller noe sånt)

Riksmålsforbundet feirer hundre år i disse dager. Men hva er det de feirer?

Etter hundre år med kamp mot sidemålsopplæring og nynorsk, er begge deler fortsatt like levende. Ett språk har derimot forsvunnet i løpet av århundret, nemlig det tradisjonelle riksmålet. Faneformer som *nu* og *efter* er steindøde. Ikke engang *stendøde*, for formen *sten* ligger også på sotteseng. En skal leite temmelig lenge etter en skjønnlitterær forfatter som ikke bryter riksmålsnormen, en norm som fortsatt er like privat som den alltid har vært, og som færre og færre kjenner innholdet i. Hva sier riksmålsnormen om former som *stein*, *grein* og *bein* i år? Hvem bryr seg? Det er vanskelig å finne en reindyrka riksmålsforfatter blant vinnerne av diverse riksmålspriser. Det er til og med vanskelig å finne dem i priskomiteene, men det ser ut til å finnes noen her og der blant tekstforfattere som lager sjamporeklamer.

Kampen mot dialekter er for lengst gitt opp. Du kan omtrent ikke skru på radio eller fjernsyn uten å høre dialekt. Overvintra dialektkritikere som prøver seg med framstøt mot dialektbruken, blir ikke engang møtt med skuldertrekk.

Et raskt blikk på skjønnlitteratur, skolebøker og aviser bekrefter at radikalt bokmål ikke trenger statlig støtte for å holde seg levende. Radikalt bokmål siger inn overalt, inkludert i tradisjonelle bastioner for konservativt språk. Nynorsk syntaks overtar for den danske, og har blitt bortimot enerådende i alle varianter av bokmål. Nynorskformer siger inn i bokmål og omvendt, uten at noen ser grunn til å reagere. Ordet *lovnad*, som blir mer og mer populært i bokmål, er ikke å finne i riksmålsordlista. Men hvem bryr seg om det?

Formålsparagrafen om tilnærming mellom målformene

er borte, uten at det stopper tilnærmingstendensene i det levende, norske språket. De sosiale og geografiske skillene som tidligere var et viktig fundament for skillet mellom riksmål og landsmål, er omtrent helt viska ut.

Det er blitt lov å bruke diverse konservative former i bokmål, uten at det forandrer spesielt mye. Vi har sett hvor hult slagordet om «sproglig frihet» var: Friheten har ikke vist seg som noe annet enn friheten for redaktører til å sensurere bort levende, radikale former. Det «levende», trykte riksmålet trenger altså tvang for å holdes i hevd. Så spør det hvor lenge journalister og forfattere finner seg i det. Trendene vi har nevnt her, tyder på at det ikke kan være spesielt lenge. Elektroniske medier med absolutt språklig frihet gir en tydelig pekepinn om hvor landet ligger, og det er ikke i riksmålsland.

Vi gratulerer med hundre år, og håper på nye hundre år med fortsatt tilnærming!

Styret i LSS 2006-2007

Vanja Røkkum Jahnsen, leder
 Arne Torp, nestleder
 Thomas Hoel, sekretær
 André Stryger, kasserer
 Elsa Kristiansen, styremedlem
 Hans-Christian Holm, styremedlem
 Ivar Hundvin, varamedlem
 Pål Styrk Hansen, varamedlem
 Eric Papazian, varamedlem
 Ellen Skolseg, varamedlem

SPRÅKLIG SAMLING

ISSN 0333-0362

Utgitt av Landslaget for språklig samling
 Organisasjonsnummer 886 343 922

Ansvarlig redaktør: Hans-Christian Holm
 E-post: redaksjon@sprakligsamling.no
 (redaksjon@sprakligsamling.no)
 Leiar: Vanja Røkkum Jahnsen
 E-post: vanja.r.jahnsen@optonet.no

Nettsted: www.sprakligsamling.no

Adressa til laget og bladet:
 Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo
 Kontonummer 0532 1078666

Bladpengar: kr 150,-
 Medlemspengar (inkluderer bladpengar): kr 250,-
 per år
 for skoleelevar og studentar
 kr 125,- per år

E-post-adresse for spørsmål om abonnement og medlemskap: kasserer@sprakligsamling.no

TORUN BERNTSEN:

Dante og språklig samling – på leiting etter et språk

En presentasjon av *Dante Alighieri: Om diktning på folkespråket. De vulgari eloquentia*. Oversatt og kommentert av Espen Grønlie. H Press Oslo 2006 – og tankene den satte i gang.

Espen Grønlie har skrivi en lærd introduksjon. Den er til å bli klok av. Han går først og fremst inn i Dantes poetikk. Men språket og diktningen er uløselig knytta sammen. Mens Espen Grønlie er mest opptatt av Dantes «om diktning», er det «på folkespråket» som opptar meg. Både Espen Grønlies introduksjon, språket i introduksjon og oversettelse, og Dante om språk. Lesinga satte i gang mange tanker hos meg. Dante beskriver språkforhold og sine tanker om et felles italiensk i et samla Italia. Det er 700 år tilbake i tid. Men jeg merker meg begrepa Dante bruker til å beskrive språkforhold og språk, og begynner å tenke på hvor begrepa kommer fra. Jeg tenker på alle de norske språkbøkene jeg har lest, og hvilke begrep som har blitt brukt for å skrive om språk. Det forekommer meg at de begrepa vi bruker når vi skriver om språket vårt – og andres, for den saks skyld – det har vi kanskje ikke tenkt nøye nok over. Hva ligger innebakt i dem av skjulte holdninger? Ta ord som lavprosa, høyprosa, folkemål, morsmål, vulgærspråk, dannet dagligtale, kulturspråk, standardspråk...

Det er uklart, halvklart. Bevisstløst. Hvor kom begrepa og tenkningen fra? Språket er hver enkelt eiendom og samtid, og det er vår felles eiendom. Men i vår måte å tenke på språket vi sjøl bruker og språket rundt oss, har vi der lært gode måter å beskrive språk på? Er vi ferdige med å beskrive språkforholda

i Norge? Har vi beskrivi dem på en adekvat måte?

Når jeg leser Dantes beskrivelse av språksituasjonen, tenker jeg på åssen vi i Norge i dag tenker på språksituasjonen vår, altså vår felles situasjon og hver enkelt språksituasjon. Åssen vi har beskrivi eller beskriver språk er med og bestemmer ikke bare åssen vi ser på fortida, men og åssen vi ser på framtida. Dantes bok inspirerte meg til å tenke framover.

Dante var på leiting etter et felles skriftspråk for de få. Jeg synes vi skulle være på leiting etter et felles skriftspråk for de mange.

By og land

På side 38 i introduksjonen sier Espen Grønlie: «Noen vil leite etter paralleller mellom språkstriden i Norge og bakgrunnen for prosjektet Dante har. Tanken er verdt å tenke. En ting er sikkert: Dante ville ikke ha valgt navnet landsmål på språket han ønska skulle bli skapt. Allerede i romersk retorikk er *urbanitas* et entydig positivt lada ord, og hos Dante betyr det rett og slett 'eleganse'. *Om diktning på folkespråket* er utforma av en byborger fra bedrestilt bakgrunn, som ikke vil bli sammenlikna med folk på landet eller med de lavere laga av folket.» Tanken er verdt å tenke. Ja, vi hadde jo også en bedrestilt byborger som skrev *Haandbog i dansk-norsk sproglære*. Denne boka har et «tillæg», et kapittel IX som heter «Dansk Sprog. Norsk Bysprog. Norsk Folkesprog». S. 370: «[...] idet det heder, at Almuen taler et andet Sprog end Bymanden, nemlig Bondesproget, Almusproget eller 'Folkesproget'. [...] Nordmændene er delt i to Folkeslag, Byfolk (med tilhørende Embeds- eller andre familjer paa Landet) og

Landfolk (Bondefolk); ti efter Dannelsens grad vilde den simple Klasse i Byerne høre sammen med Almuen paa Landet [...]». Kanskje ville dette samsvare med Dantes måte å beskrive på. Ivar Aasen gav først ut *Det norske Folkesprogs Grammatik*, og omarbeidde denne til *Norsk Grammatik*. «I Stedet for at Byrden af Sprogenes Ulighed skulde falde paa selve Folket, paa den tusinde Gange større Almue, som allermest kunde trænge til en Lettelse og ialfald til befrielse fra unødige Møie.»

Jeg er ikke enig med Espen Grønlie, fordi landsmål var tenkt å være for hele landet, et fellespråk. (Jeg sier: Landsmålet skulle være for hele landet. Ikke for folk på landet.)

Vi kan si at Knudsen velger «by», og vil at det skal være landsdekkende. Aasen velger «land», og vil at det skal være riksdekkende. Men til tross for intensjonen: «Landsmålet har aldri vore heilt landsmaal. Det har aldri teke likt omsyn til heile landet,» sier Halvdan Koht i 1913. (Siert etter Ernst Håkon Jahr: *Østlandsmåla fram*, s. 51) Men vi kan vel si det samme om riksmålet. Det har heller ikke vært riksdekkende.

Vi må kunne si at 2007 ligger temmelig fjernt fra Knud Knudsen og Ivar Aasens tid. Det har skjedd svært mye i Norge når det gjelder utdanning også de siste 20 åra. Det er klart utdanning betyr noe for et menneskes språk. Alle i Norge i dag er språklig prega av utdanning. Vi har 10 års obligatorisk skole, og mange har høyere utdanning. Det har gjort noe med by og land og dannelse. Jeg trur vi må ta innover oss hvor mye som har skjedd siden Aasen og Knudsens tid.

Både Aasen og Knudsen hadde et pedagogisk prosjekt. Skole og

opplæring er ikke med i Dantes vurdering av behov for et nytt felles skriftspråk for det italienske området. Ikke nevner han kirken heller som et område for folkespråket, uvisst av hvilken grunn. Kanskje er det bare slik at Romerkirken må ha sin latin. Skole og kirke hang vel nøye sammen institusjonelt. Kanskje får vi ikke vite noe om åssen Dante så på dette, simpelthen fordi han ikke skreiv essayet ferdig? Det Dante skriver om et felles språk knytta til visse institusjoner og til diktning, det ville være et språk for de helt få.

Situasjonen i Dantes Italia er ganske forskjellig fra 1800- og 1900-tallets Norge med hensyn til utdanning. Om vi regner språkstridstida til 1800- og 1900-tallet, så var det jo et behov for et skriftspråk for de mange i Norge. Utdanning og demokrati har mye med hverandre å gjøre. På Dantes tid var det lite av begge deler. Men mye har skjedd sia Knudsen og Aasen. Almuen har forsvinni for lengst, og bønder er det heller få av. Viss vi skal leite etter et fellesnorsk skriftspråk i dag, så skal vi selvfølgelig ikke bruke fortidas begreper og tenkemåte. Jeg synes vi henger altfor fast i fortida. For Dante var det ikke en italiensk selveiende bonde som representerte det ypperste språket. Opphøyelsen av bonden og bondens språk, er det et nord-europeisk 1800-tallsfenomen?

Hvilken rolle den latinen som Dante leste og skreiv spilte for å finne fram til det beste italienske språket, vet jeg ikke.

For Ivar Aasens bedømming av dialekter spilte det gamle skriftspråket ei rolle: «[...] hva det er for Dialekter, som ere de bedste.» «Man behøver altsaa en fastere Grund at staa paa, og denne finder man, naar man vil sammenligne Folkets brug med Gammel Norsk.» (s. XVII i *Norsk Grammatik*). Knudsens dansk-norsk kunne ikke blitt til uten dansk skriftspråk slik det så ut på Knudsens tid. Dernest var byborgerens talespråk basert på skriftspråket. På Dantes tid var det sikkert stor

forskjell på by og land, liksom det òg var stor forskjell på Knudsens og Aasens tid.

Også på Dantes tid var skriftspråket sterkt knytta til byen og – sjøl om han ikke nevner dem – til utdanningsinstitusjoner. De som brukte skriftspråket mye, bodde først og fremst i byene, og utdanningsinstitusjonene var først og i byene, så da blei det til at dannelsen i form av utdanning blei et viktig kjennetegn for bykulturen. Dessuten var skriftspråket knytta til dem som styrte og de styrendes administrasjon. I de fleste land i verden er det slik at byfolk ser ned på folk fra landet, og disse ser derfor lett ned på seg sjøl. Men det er ikke slik fra naturens side at hjernen fungerer mye bedre i byen enn på landet.

Det var ikke noe i veien for at Aasens grammatikk kunne brukas over hele landet, ikke den gang, ikke i dag. Jeg har vel en fornemmelse av at Knud Knudsen står nærmere Dante enn det Ivar Aasen gjør. Ivar Aasen ville ha et skriftspråk for de mange, ikke for de få. Knud Knudsen var opptatt av byborgeren og byborgerens behov. Knudsen bruker til og med ordet «bysprog». (s. 381) De fleste som skreiv, bodde i byene, så derfor var det god grunn til å ha et skriftspråk som baserte seg på språket til de skriveføre i byene. Sånn sett er Knudsen nærmere Dante. For Dantes folkespråk er ikke språket til de ikke-skriveføre menneskene på landsbygda. Det er språket til byborgeren av en viss klasse, den skriveføre byborgeren. Folkespråk står som alternativ til latin.

Språk og diktning

Dante bruker diktninga som informasjon om språket. Diktninga har spilt ei viktig rolle som informasjon om språket, både talespråket og skriftspråket, i tidligere tider og opp til i dag. Dantes *Om diktning på folkespråket* får meg til å tenke på at Ivar Aasen prøvde ut folkespråket sitt i diktning. Aasen skulle vel vise diktere og skriftspråkbrukerne at

språket hans kunne brukas i det som blei ansett for språkets ypperste område: diktninga. Men diktninga spilte ikke noen viktig rolle for Ivar Aasen slik som for Dante. Dante brukte også diktninga som kilde til informasjon om språksituasjonen, slik August Western gjorde. Aasen går ut og hører på hva folk sier. August Western gir i 1921 ut *Norsk riksmåls-grammatikk for studerende og lærere*. I forordet skriver han at han har villet gi et «så vidt mulig tro bilde av det nuværende riksmål både i dets talte og dets skrevne form og har derfor søkt å klarlegge sprogbruken ved en fylde av eksempler både fra talesproget og skriftsproget. De siste har jeg hentet særlig fra den nyere og nyeste skjønnlitteratur, delvis også fra annen slags litteratur.»

I vår egen moderne språkhistorie burde en hatt en mer kritisk bruk til diktning som kilde. En burde ha klart for seg at forlag og skribenter og lesergrupper gir rammer og restriksjoner. Den skrivende verdens mennesker har en språksosial bakgrunn og utdanning. «Patriotisme», nasjonal eller sosial, kunne åpne for andre språkformer. Skriftspråket er et språk prega av institusjoner. Det er jo ikke noe fritt valg åssen du skal skrive. Sjøl ikke i Norge, med våre mange mulige valg av former. Var det i Norge diktning på folkespråket? Lite fruktbart spørsmål, for viss det ikke er på folkespråket, hva er det da? Språknemnda av 1952 skulle «fremja tilnærminga mellom dei to skriftmåla på norsk folkemåls grunn» (s. 79 i Omdal og Vikør: *Språknormer i Norge*). Skriftspråket i presse og litteratur spiller ei viktig rolle for informasjon om språket. I vedtektene for Norsk språkråd 1971 forsvinner presse og litteratur, og Språkrådet skal «følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen» (s. 155f i Olav Almen-

ningen m.fl. (red): *Språk og samfunn gjennom tusen år*). Folkemål har vært et uttrykk som har vært mye brukt i tilnæringspolitikken. Jeg har i grunnen syntes det var et greit uttrykk, fram til jeg nå har begynt å tenke over det. Det er noe ganske så fortidig over begrepet. August Western s. 397: «Disse former ansees av mange, som kanskje selv bruker dem, for vulgære, og de hører også bare hjemme i det mest dagligdagse sprog og i et bestemt folkelig miljø, mens de ennu virker støtende i alvorligere stil og høiere foredrag. I og for sig er de ingen vinning for sproget, da der ikke er nogen tvil om at bare to kjønn er å foretrekke for tre.» Til det siste, om bare rett og slett å foretrekke uten å begrunne det, minner meg om Dante. Det er smak og behag. Det er estetikk.

Hvilke former er det August Western snakker om? Det er a-former i substantiv. Hadde de nå virka uvante. Men støtende? Det er jo noe en ikke ønsker, å støte mennesker. Da blir de jo lei seg. En kan jo ikke bruke språk som gjør at de som leser blir lei seg.

Åssen i all verden kan visse grammatiske former virke støtende? Vi snakker vel i dag ikke direkte om støtende former, men sender du et innlegg til Aftenposten vil det fremdeles bli korrigerert slik Aftenposten vil ha det. Det støter i hvert fall den som blir korrigerert. August Western er her, sjøl om han ikke var aleine om det støtende, like saklig som når Dante beskriver forskjellige dialekter i Italia.

«Endelig må vi huske på at der finnes forskjellige sproglag innenfor samme sprogsamfund: det litterære sprog, det dannende talesprog, forskjellige særsprog, hvorunder blir å regne de egentlige dialekter og byenes vulgærsprog, samt de forskjellige yrkes-sprog [...]» (s. 17 i August Western *Om sprogriktighet og sprogfeil*). Men hvilken rolle skal alle disse forskjellige sproglag spille for skriftspråket? Er det bare noen som er relevante for skriftspråket? Western sier videre på samme side

at det språklaget han vil ta for seg er det litterære riksmål og den dannede riksmålstale.

Helge Omdal skriver i Omdal og Vikør: *Språknormer i Norge* s. 95 under «substantiv»: «Alt norsk tale-mål med unntak av bergensk har et trekjønnsystem.» Så åssen er det med August Westerns kunnskaper, er de bare overskygga av holdninger? Jeg synes det er rart at språkforskeren Western ikke kunne beskrive a-formene på en noe annen måte.

Espen Grønlie sa at noen vil leite etter paralleller mellom språkstriden i Norge og bakgrunnen for prosjektet Dante har. Åffer bruker vi dette ordet, «språkstrid»? Er det et ord reservert for noe særnorsk, merkelig noe? Det var vel ikke språkstrid på Dantes tid?

Men Espen Grønlie går på sin måte inn i språkstriden. I introduksjonen bruker han a-former. Skal det samsvare med *vulgari eloquentia*? Oversettelsen har nesten ikke a-former og er det vi vanligvis kaller konservativt bokmål. Skal konservativt bokmål samsvare med Dantes latin? Åffer bruker Espen Grønlie a-former i substantiv og i a-verb i introduksjonen? Åffer bruker han et annet språk i oversettelsen? Er a-former folkespråk i Norge? De er ikke overvettets mye i bruk i skrift. De er former brukt av de få, noen forfattere og noen språkbrukere som bevisst velger. De er opplyste, kanskje, velutdanna, og arbeider med språk. Liberalismen er mot språktvang, dvs. statlig styring av den enkelte. Men liberalistene har ikke vært mot språktvang og styring viss det gjaldt de formene som de sjøl var tilhengere av. I forlag og redaksjoner har de styrt. En seier var det å få full frihet for å kunne skrive alle substantiv som enten neutrum eller maskulinum. Da var det om å gjøre at Staten ga tillatelse til det. Enda en er imot statlig styring. En må ha valg, en må kunne velge, sjøl om språk til å begynne med i et menneskes liv ikke handler om valg. Du lærer av dem rundt deg, og når du er på skolen, lærer du det språket skolen bruker.

Det er i grunnen underlig at noen står på barrikadene for minst mulig a-former. Er det fremdeles støtende med a-former? Åssen er språkstoda i presse og medier i hele sitt spekter, reklame og nett? Vi er utsatt for mer skriftspråk enn noensinne. Endelig har Staten nesten gitt seg på å skulle styre språket. Men betyr det at det ikke er noen som styrer? Har det noe å si hva slags språk du bruker i forhold til å få jobb i næringslivet? I den kulørte ukepressa? For å ta et par eksempler.

Språk er ikke på den politiske dagsorden. Det spiller visst inga rolle lenger hva slags norsk vi bruker. Det er like mye språklig styring i dag, men de høyrøsta er stille, fordi de skriver *stuen* og *luen* og *hytten* og kan få kasta ut så mange a-er fra språket som mulig. Det er språklig frihet for noen, men ikke språklig frihet egentlig for en sånn som meg, som gjerne vil skrive a-former i feminium og a-verb, og i-endelser i sterke verbpartisipp.

Espen Grønlies språk i introduksjonen og oversettelsen

Her er noen eksempler fra introduksjonen:

*datida, holdninga, kvinna,
kjærlighetskrafta,
mista, verka, dikta, utdjupa,
i det heile tatt, halslaust, blei*

Oversettelsen fra Dantes latin til norsk er nesten uten a-former. Eksempler:

*evnen, luften, solen,
preget (verb), elsket, foraktet, straffet,
fraktet,
etterstrebe, selv*

Lever forestillingen fremdeles, om at a-former er markert, og derfor mer personlig, og for Grønlie markerer hans eget, og derfor passer i introduksjonen? Men en/et-språket er nøytralt, og passer til oversettelse, der det jo er et poeng å ikke markere egen språkbruk, men være et medium for en annens språk. Er poenget å markere avstand i tid

mellom Grønlie og Dante? Enhver oversettelse gjort i dag vil uavhengig av språkformer være å omsette språk fra ei tid og et sted til ei anna tid og et anna sted. Det er like lang avstand mellom Dante og oss, uavhengig av valgt språkform. Konservativt bokmål er like fjernt fra Dantes latin som radikalt bokmål er det. Skal vi tenke på språksituasjonen på 1300-tallet i Italia og 1300-tallet i Norge? Hva var folkespråket i Norge da? Jeg kjenner i hvert fall til noe på folkespråket, til og med innafor den latinskdominerte kirken: *Gamal norsk homiliebok*. (Iflg. Gustav Indrebø, tekster fra midten av 1200-tallet) Skulle vi velge norske former som ligger nærmest norsk skriftspråk på 1300-tallet? Det er vel ikke noe poeng å tenke norsk 1300-tall når en skal oversette Dante og gjøre han tilgjengelig i dag. Eller er dansk-norsk skriftspråk for oss som latin var for Dante? Latin og folkespråk i dagens Norge, hva skulle det være? Er det noe poeng å skille?

Det er kanskje tanken om det umarkerte språk som en bør bruke i oversettelser. Jeg har merka meg at oversettelser ofte har det vi kaller et konservativt bokmål. For meg er konservativt bokmål like markert (ikke nøytralt) som radikalt bokmål. Når det gjelder markering, er det i grunnen en underlig forestilling at det en oversetter fra kan være ganske umarkert. Å oversette fra latin, hva betyr det? Latin og latin?

Arkaisk latin (600–240 f.kr.), klassisk og postklassisk latin (100 f.kr.–200 e.kr.), senlatin (200–600 e.kr.), eller middelalderlatin (600–1500 e.kr.)? (Kilde: *Store norske leksikon*.) Åssen skriver Dante, og hva mener Dante når han bruker ordet *latin*, og hva mener Grønlie – og vi andre for den saks skyld? Hva mente E. Schreiner når han skriver latinsk grammatikk, og hva var latin i stykkene jeg leste i Mørland? Hva slags latin var det? Schreiner skriver i forordet til 12. opplag ingenting om noen historisk utvikling av latin eller hva slags latin det er i den gramma-

tikken han gir ut. Men han skriver «den norske teksten er rettet etter 'Ny læreboknormal 1959'». Ja, det var godt å vite. Men jeg oppdaga da jeg leste kunsthistorie og kirkehistorie, at latin og latin, det er ikke bare én ting. Gravskrifter så for eksempel ikke ut som latinen i Mørland og Schreiner. Henning Mørland sier ingenting om ulikheter i språket i *Latin for filologer og teologer*. Det hadde vært viktig for vår forestilling om språk, at vi hadde fått vite om latinens mangfold, og at den ikke blei en språklig utopi, drømmen om det systemperfekte og uforanderlige. Det fullkomne vi kunne strekke oss etter.

Jeg kunne hatt bruk for latin-kunnskaper både i kunsthistorie og kirkehistorie. Men mine forutsetninger var for dårlige. Jeg kunne for lite, og kanskje for mye, i den forstand at jeg hadde brukt irriterende mye tid på å tilegne meg det som jeg kunne for lite av til å bruke det til noe. Det hadde vært nok å kunne lære å se struktur og oppbygning. Jeg synes i hvert fall at jeg burde ha fått vite noe om latinens rolle. Latinens status i språkbeskrivelse, og latinens mangfold. Og så var det professorenes forsvarstale for latin forberedende. Latin forberedende var viktig for dannelsen. Det systemrike, fullkomne, opphøyde språket for de få, å lære det skulle sikre meg dannelsen. Jo, det var slik at kom du igjennom latin forberedende, så kunne du nok komme igjennom hva som helst. Den smale vei for de få, og utdanning vil derfor bli for de få. Dannelsen-, utdannelsen-, og eliteskriftspråk. Jeg hadde ikke hatt noe imot å lære om latin og hvilken rolle den har spilt opp igjennom tida. Det ville jeg mene både var og er viktig. Men språkhistorie måtte vært med, og ulike teksteksempler.

Så var det vel ikke mangel på respekt for Dante og den latinen vi finner i *De vulgari eloquentia*, om oversettelsen hadde a-former. De lærde i Norge, skjønnåndene som kan latin og som kan Italia, må de

skrive dansk-norsk? Romerriket og Italia er viktig i historia. Et uttrykk for rolla til det italienske, men kanskje også en slags arrogant status til det italienske. Jeg må tenke på det som gikk under betegnelsen «Verdenskunsthistorien» slik jeg møtte den på universitetet i slutten av 1960-tallet. Det var mer enn noe annet Italia. Giotto. Satt på forelesning og ante ingenting om Giotto (f. 1267), ikke en gang åssen navnet skulle skrivas. Men så var det jo derfor jeg satt der jeg satt, for å lære, og den forelesende kunsthistorikerens nedlatende tone og smule arroganse var merkelig. Jeg satt der og skulle lære, og læreren fikk meg til å føle meg som en barbar. Det var feil med mitt manglende kjennskap til Giotto. Jeg sverma ikke for Italia, og har i grunnen vært dårlig til å sverme, og enda dårligere til å uttrykke sverming på en passende akademisk måte. Jeg hadde store problemer med å få språket mitt til å bli kunsthistorikerens. Jeg hadde problemer med å få språket mitt til å ville bli det språket som var i kunsthistorisk bruk. Jeg hadde kanskje følt meg mer på bølgelengde med Giotto og Dante enn dem som formidla Giotto og Dante. Derfor var det en så god opplevelse å lese Espen Grønlies introduksjon med et språk jeg kjenner meg mer hjemme i.

Det gjør godt å lese Espen Grønlies lærde innledning og jeg gleder meg over a-verb og a-substantiv. De er finni verdige til å brukas til å skrive om en av de store i europeisk kultur.

Helge Omdal skriver (s. 84) «Hos oss kan hver enkelt nordmann markere seg språklig ved sitt eget utvalg av ord og former, eller unngå slik markering ved heller å gå den breie vegen og la være å bruke ord og bøyingsformer som ikke oppfattes som vanlige.» Slik jeg ser det, finnes det ikke umarkerte former i dag. Det er det som er så slitsomt. Espen Grønlie velger i introduksjonen markerte former. I oversettelsen umarkert? Det er det som blir noe av problemet, at vanlige grammatiske former i talespråket ikke kan brukas

som vanlige og umarkerte former i skriftspråket. I nynorsk er de helt greie, men i bokmål er de avvikere. Hva er gærent med a-formene? Er de fjernere fra Italia enn -en og -et?

Dantes språklige samling

Jeg leser introduksjon og oversettelse. Går fram og tilbake. Det er ikke lett å finne ut åssen Dantes folkespråk skulle være. Det er litt lettere å se hva han ville – ett samla Italia og ett samla språk. Et språk som var over det lokale. Problemet var at når en ikke hadde felles italienske institusjoner, så hadde en heller ikke arenaen for et felles italiensk språk. Jeg sjekker litt om språkhistoria til det italienske språket, og Egil Kraggerud skriver i 1981:

«Kampen for og imot det italienske språks renhet (på grunnlag av det toskanske og særlig da 1300-tallets dikterspråk) har i århundrer vært gjenstand for debatt, og har faktisk vært en slags 'språkstrid', uten sammenligning for øvrig. Det italienske skriftspråket har gjennom århundrer vært et typisk overklassespråk, et elitespråk som de store folkemasser ikke behersket. Man har regnet ut at ved Italias samling for vel hundre år siden var det bare 1 prosent av befolkningen som virkelig behersket nasjonalspråket. De fleste italienske dialekter har utviklet seg forholdsvis kraftig. De kan være temmelig uforståelig innbyrdes, og ligger oftest nokså fjernt fra skriftspråket, det vi vanligvis kaller italiensk.» (*Store norske leksikon*). Kulturlandet Italia har vel ikke hatt noen språkstrid. Det er bare et land som Norge som kan ha det. I Italia har de diskutert språk, men i Norge har vi hatt språkstrid. Dette vet jeg ikke mye om, men av den informasjonen leksikonartikkelen gir, kunne det visst være grunnlag for å bruke betegnelsen *språkstrid* i Italia. Sosiale forhold, utdanning og demokrati har vel også i Italia spilt ei rolle for språksituasjonen. Sosiale og pedagogiske grunner for språkforandringer. Det er kanskje ikke bare å ha en Dante og å være

en opphøya kulturnasjon. Det kan se ut som Italia har vært i Dantes situasjon i flere hundre år etter Dante. Hva med språket til folk flest for folk flest? Dante ville ha et folkespråk for eliten. Der ser vi forskjellen i bruken av folkespråk i Norge 1800- og 1900-tallet. Hva viss vi ikke hadde kommi i union med Danmark og vi hadde et skriftspråk som hadde vært i bruk fra 1300-tallet? Kanskje vi skal være glad for at skriftspråket vårt blei borte, og vi kunne oppdatere og få et skriftspråk nokså nær talespråket til folk flest. På norsk folkemåls grunn. Med vekt på norsk eller med vekt på folk. Og hvem var folk for dem som brukte ordet, for oss i dag og for Dante?

Hvem var folket for Dante? Var det poetene og de skriveføre? Var folket den skriveføre eliten med Gud og Kongen, herskerne som motsats? Folkespråk i motsetning til latin. Et hierarkisk samfunn viste seg i språket og i diktningen. Kunstnerne og kunsten var stort sett i makthavernes tjeneste. Det la sine føringjer på språket, den gang som nå.

Noen sentrale begrep hos Dante

Morsmålet er det vi lærer uten noe regelverk (s. 61). Morsmål er viktigst, fordi vi lærer det først. Morsmålet (*vulgaris*) er det vi lærer uten noe regelverk, bare ved å ta etter dem som oppdrar oss. Skriftspråket er noe helt annet, det romerne kalte *gramatica*.

Talespråket er forskjellig. Hvorfor? Mennesket er ustabil og foranderlig, språket kan derfor ikke være varig og uforanderlig. Tradisjoner og skikker forandrer seg (s. 71).

Gramatica er en oppfinnelse. En slags uforanderlig likhet i språket til forskjellige tider og på forskjellige steder.

Det ypperste språket. «Det kan anes i alle byer, men holder ikke til i noen by» (s. 82).

«Viktige verv krever menn med makt, og uniformer krever menn

med autoritet. På samme måte trakter det ypperste språket etter dem som markerer seg med tankekraft og kunnskap, og har bare forakt til overs for andre» (s. 89).

Om diktning på folkespråket går igjennom mange eksempler og kommenterer. Jeg forstår ikke helt hva som blir igjen etter gjennomgangen, fordi Dante sier mer om åssen det nye skriftspråket ikke kan være enn om åssen det bør være. Vi må vel gå til *Divinia Commedia* for å se hva Dante mente i praksis, kanskje. *De vulgari eloquentia* blei skrivi 1303–1305 og sies å forberede grunnen for *Commedia*.

Skriftspråket (s. 61): «Men bare et lite mindretall behersker skriftspråket, fordi det tar så lang tid å lære, og krever intenst studium. Av de to språkene er morsmålet det viktigste.»

Det opplyste folkespråket er et skriftspråk for verdige brukere og et talespråk i fellesinstitusjoner for politikk og rettssal, skriver Dante. Skoler og kirker kan jeg ikke se at han nevner. Det synes jeg er merkelig. Var det ikke om å gjøre for Dante å bruke folkespråket i kirken?

«Det opplyste folkespråket er språket alle på den italienske halvøya ville ha brukt viss de var samla i ett rike,» skriver Espen Grønlie i introduksjonen (s. 19). Er tanken at viss du har et politisk fellesskap, så får du et språkfellesskap? Dante kan vel ikke tenke at viss det blei et samla Italia, så løste språkspørsmålet seg. Men det er mulig han tenkte slik, fordi det ville være en liten elite som ville være språkbrukerne i de italienske politiske institusjonene. Modernisering av latin er et slags Knud Knudsen-prosjekt eller et Ivar Aasen-prosjekt. Kanskje det er feil å snakke om modernisering av latin? Det vil avhenge av åssen Dante egentlig ser på forholdet mellom latin og folkespråkene.

Barn, bønder og kvinner. «For det

finnes mange forskjellige ord. Noen ord er barnslige, andre er kvinnelige, andre igjen mannlige. Av de mannlige er noen bondske, andre urbane» (s. 101).

Barnslige ord er for banale. Kvinnelige ord er for myke. Bondske ord er for grove. S. 102. De orda som Dante vil ha som medlemmer av det opplyste folkespråket, er de orda han kaller de friserte og bustete orda. Han gir en del eksempler på slike ord. Kvinner, barn og bønder er ikke de som vil kunne brukas til å få et opplyst folkespråk. For Ivar Aasen var i hvert fall bønder og barn viktige, bønder som informanter og språkbrukere, og barn var viktige brukere av språket. Riksmålsforkjemperne er kanskje mer på linje med Dante.

S. 82: «Det er det opplyste, normative, autoritative og legitime folkespråket.»

Opplyst er det som gjør folk opplyste og gir dem evnen til å opplyse.

Det bygger på kunnskap og er «høyt hevet over alle de udannede ordene i det italienske språket, de innviklede konstruksjonene, den forsimplede uttalen, og den bondske diksjonen».

Det var visst ikke plass til barn, bønder og kvinner i Dantes skriftspråkprosjekt, verken som informanter eller språkbrukere. Skriftspråket er for de få. De er menn og de bor i byen.

Dialektene. Dante har en lengre gjennomgang av dialekter på leiting etter et brukbart språk. Italia er delt inn i fjorten dialekter, med hovedformer og underformer. Det finnes mange flere enn tusen talespråk (s. 73). «Jeg vil ikke ha noe med dem å gjøre i noen diskusjon om bruken av morsmålet. For det romerne har, kan knapt kalles et språk, det er snarere en ubehagelig stemmebruk, den styggeste av alle de italienske dialektene. Det er vel ikke så overraskende, siden de også later til å være de mest elendige når det gjelder sine tradisjoner og sin livsførsel» (s. 74).

«Grusomme ordmelodier, groteske tonelag skjærer i ørene på vanlige folk fra byene» (s. 74). Det er ikke akkurat nøkternt beskrivende, men formuleringene er ikke bare 700 år gamle. Det fins de som beskriver dialekter slik i dag.

På s. 78 skriver Dante om dialekter som har stygge sammentrekninger av alle latinske partisippformer på -tus og substantivformer på -tas. Dante skriver om folket fra Treviso at de sier *nof* for *novel* og *vif* for *vovo*, og at han vil hevde at dette er grove feil (s. 79). Dante må ha en underliggandes oppfatning av noe som riktig, uten at det kommer klart til syne. I alle beskrivelser ligger det implisitte vurderinger. I vurderinger ligger det en sammenlikning. Men hva Dante egentlig sammenlikner alle disse dialektene med, er uklart. Han er jo samtidig ute etter å finne det opplyste folkespråket. Han leiter etter noe som han ikke kan finne hos dialektbrukerne. Dante mener jo at de opplyste og velutdanna er de eneste som kan ha et forbilledlig språk. For han ligger det i å være opplyst og velutdanna at en har fjerna seg fra dialekten sin (s. 80).

Kanskje har akkurat en slik tanke prega holdninger til dialekter, at den som er velutdanna, fjerner seg fra dialekten sin.

S. 77: «De fleste toskanere har altså stagnert i sin egen stygge dialekt.» «Men ettersom folket i Bologna låner fra alle kanter, er språket deres preget av en viss balanse, som gjør det behagelig på en svært heldig måte, slik jeg opplever det» (s. 80). Men heller ikke dialekten i Bologna holder. For viss det språket var godt nok, så hadde ikke dyktige poeter fjerna seg fra morsmålet (bolognadialekten). Det er nettopp et viktig poeng for Dante å fjerne seg fra morsmålet.

Et kjent fenomen er det å ikke ha særlige høye tanker om språk i grenseområder. Dante skriver: «La meg bare kort nevne at Trento og Torino og Alessandria er byer så nær grensene i Italia at de ikke kan ha

noe rent språk. Selv om språket der hadde vært så vakkert som det nå er stygt, ville jeg likevel ha hevdet at det ikke var virkelig italiensk, fordi det er blandet med andre språk. Og jeg jakter på et opplyst italiensk folkespråk.» (s. 81). Det er bra at Espen Grønlie har oversettelsesforklaringer i marginen. Noen ganger kunne jeg ha ønska meg flere forklaringer. For eksempel i det siste sitatet står det i marginen: *italiensk folkespråk=lat. vulgaris latium*. Jeg er for eksempel nysgjerrig på Dantes bruk av orda *Italia* og *italiensk*, og hva som blei tenkt om det vi i dag kaller nasjon og forholdet mellom nasjon og språk. Espen Grønlie opplyser at Dante bruker ordet *Ytalia* som navn på halvøya.

Espen Grønlie oversetter Dantes mange dialekteksempler til forskjellige norske dialekter. Jeg regner ikke dermed med at han har de samme holdninger til de norske dialektene han oversetter til som Dante har til de italienske dialektene.

Locutio vulgaris illustris (det opplyste språket).

«Det beste språket er med andre ord avhengig av kunnskap og tankekraft. Følgelig bør vi bruke det opplyste språket, for de fleste dikter uten å kunne noe som helst, og uten å være i stand til å tenke.» (s. 90)

Verdige temaer og verdige brukere.

S. 91: «Det opplyste folkespråket er det beste av folkespråkene. Det gjør at det som er mest verdt, bør bli omtalt i det.» «Temaene som bør behandles i det viktigste folkespråket, er altså trygghet, kjærlighet og moral.»

Makt. «Språket er autoritativt fordi det brukes av institusjoner med politisk makt.» (s. 84 og 89)

«Altså passer det opplyste språket til visse personlige egenskaper. Men hva som passer en person, blir avgjort ut fra hvor verdig holdning han viser, i for eksempel yrkesliv, krig eller politikk.» (s. 90)

«Det opplyste folkespråket krever brukere av samme karakter som det selv, akkurat som de andre tradisjonene og autoritetene vi har.» (s. 89)

Espen Grønlie skriver s. 39: «Noe i prosjektet kan uansett likne på prosjektet til enkelte antidanske norske språkfolk: Dante lever i en kultur der det internasjonale skriftspråket er latin, der oksitansk er språket for diktning og sang, og der fransk er det nasjonale språket for prosa, også i Italia.» Det er jo noe vanskelig å bruke begreper som italiensk og fransk og vite hva de refererer til. Tross det kan en kanskje si at fransk var for Dante som dansk var for Ivar Aasen og Knud Knudsen. Videre fra introduksjonen: «Prosjektet for et samla italiensk språk er en reaksjon mot det rådende franske herredømmet.»

S. 83: «Og det folkespråket jeg snakker om, har blitt båret fram av kunnskap og maktutøvelse, og kan gi dem som bruker det, stor anerkjennelse og respekt. Det er åpenbart at det bygger på kunnskap, for det er høyt hevet over alle de udannede ordene i det italienske språket, de innviklede konstruksjonene, den forsimplede uttalen, og den bondske diksjonen.»

Noen norske begrep

Å lese Dante fikk meg til å tenke på begrep som er blitt brukt for å beskrive norske forhold. Jeg gikk tilbake til noen av de språkbøkene som jeg har lest. Når August Western beskriver a-former, bruker han uttrykk som *vulgær*, *dagligdags språk*, *folkelig miljø*, *alvorligere stil* og *høyere foredrag*. Jeg er opptatt av hva som lå implisitt i begrepa Dante brukte og hva som ligger implisitt i de norske begrepa. I språkhandlingen *beskrive* ligger ofte språkhandlingen *vurdere*, og i vurderinga ligger sammenlikninga. Det jeg ønsker å rette oppmerksomheten mot, er begrepa vi bruker til å beskrive språk. For meg ser det ut som vi trenger å klargjøre hva som ligger implisitt

i de begrepa som brukes. Det ikke direkte sagte er kanskje det som slår sterkest inn, fordi det krever ekstra stor innsats å se det. Å se det er en forutsetning for å kunne forholde seg bevisst til det.

Vulgærspåket. Amund B. Larsen: *Vulgærspåket. Kristiania Bymål. Vulgærspåket med henblikk på den utvungne dagligtale*. Kristiania 1907: «For den aller største del har jeg fundet mine hjemmelsmænd blant straffanger på en strafanstalt i Kristiania, idet jeg har valgt sådanne hvis fortid gav grund til at anta at de kunde vulgærspåket godt.» (Fra forordet.)

Amund B. Larsen skriver i det samme forordet at han har tilføyd ei ordliste. Han sier videre at han ikke har ansett det for praktisk å «opstille opslagsordene i nogen bestemt sprogform, men bruker snart (og oftest) en normalisert fællesnorsk, snart normalisert østnorsk og snart en skriftsprogsform til opslagsord.»

Språk er alle steder prega av både sosial klasse og geografi. Det er og har vært sosiale språkforskjeller på landet, men det virker ikke som det er eller har vært så vanlig å beskrive dem. Språkforskjellene på landet har blitt borte fordi en har vært opptatt av forskjellen på by og land. Det er litt rart at det ikke er vulgærspåket på landet.

Vulgærspåket er noe som er i byene.

Folkespråk og folkemål. Det er en studie verdt i seg sjøl å gå inn og se på bruken av «folkemål», «folkespråk» eller «folkelig», og se nærmere på hva begrepa refererer til. Einar Haugen gir i 1966 ut i norsk utgave *Riksspråk og folkemål*. Ivar Aasen gir først ut *Det norske folkesprogs grammatik*, som han omarbeider til *Norsk grammatik*.

Helge Omdal bruker uttrykket «søraustnorsk folkemål» s. 78 i *Språknormer i Norge*. Han omtaler bruken av diftongen -øy i preteritum, og at -øy har spredt seg i søraustlandsk og i bymål sørover og

vestover i Sør-Norge. (s 95, Er bymål folkemål?)

Trygve Bull: *Språket i Oslo*: «Forholdet er i korthet at Oslo folkemål – på samme måte som nesten alle andre norske dialekter – har en klar hunkjønnskategori.» (s. 49) Videre bruker Bull betegnelsene «folkemålet i Bergen» (s. 43) og «folkespråket i Oslo» (s. 44). Betyr det at det finnes et mål i Bergen som ikke er folkemål?

Ernst Håkon Jahr skriver om Halvdan Koht i *Østlandsmåla fram* (s. 51) at Halvdan Koht medvirka i 1913 til at «folkets virkelige talemål» kom inn som normeringsgrunnlag i mandatet til den rettskrivingskommisjonen som blei nedsatt av departementet det året.»

Einar Haugen skriver (s. 210) fra stortingsdebatten om Språknemnda: «En av nemndas støtter i stortingsdebatten kritiserte også den oppfatning at dannet rim-tale ikke skulle høre med til begrepet 'folkemål'.»

Åssen begrepet har vært brukt, er en ting å se på, en annen diskusjon er hva dette begrepet skulle bety i dag.

Hva er folkemål i dag? Hvem er folket i dag?

Vi er enkeltindivider, og utdanning, kjønn, geografi og alder gjør at vi snakker forskjellig, uansett streng eller ikke streng normering av språket. Må vi ikke se kritisk på begreper vi bruker til å beskrive norsk språk? Det bør vi. Det er heller ikke likegyldig åssen vi i 2007 skriver språkhistorie.

Standardspråk. Å gå inn og se på bruken av ordet «standardspråk» eller «standardmål» kunne også være interessant. Her har jeg henta et eksempel fra Lars Vikør i *Språknormer i Norge* (s. 108): «Ein viktig grunn til at nynorsknormalen for mange er vanskeleg å lære, har ingenting med normalen å gjere, men nemleg det språksosiologiske faktumet at ei nærliggjande målform, nemleg bokmålet, for dei aller fleste elevane er dominerande i alt dei hører og les av standardnorsk, slik at

dei nynorske særtrekka i språket blir ståande som avvik.»

Jeg trudde det var vanlig å si at i Norge brukes ikke standard av særlig mange som talemål. Det er uklart hva standard refererer til utifra kjennskap til norske forhold.

Det opplyste folkespråket til Dante vil vel være det noen vil kalle standardpråk. Dante vil få fram et standardpråk. I norsk sammenheng ser det ut til at *standardspråk* brukes som motsetning til *folkemål/språk*.

Dannet dagligtale er et annet mye brukt begrep, for eksempel brukt i norskbøker for utlendinger, jf. artikkel i *Språklig Samling* 2/2006. Hva er det? Kan en professor ha en ikke dannet dagligtale? Snakker du bergensk bymål i en eller annen variant, er det dannet daglig? Snakker jeg dannet dagligtale?

Trygve Bull: *Språket i Oslo*, s. 22: «Og bare i meget liten utstrekning har standardpråket ('den dannede tale') virket inn på dialektens bøyingsverk ('morfemikk'), ja i forbindelse med den folkemålsvennlige språkpolitikk [...]»

«I det følgende skal vi med utgangspunkt i folkemålet i Oslo (vikamålet) også drøfte den innflytelse det har øvet, og øver på det talte, østlandske riksmål ('det dannede talespråk').» (s. 15)

Hos Bull har østlandsk riksmål blitt identisk med dannet dagligtale. Så da er det ikke mulig for andre enn østlendinger å ha dannet dagligtale, da? Den dannede tale er kanskje ikke helt det samme som den dannede dagligtale. På samme måte som med folkemålet synes jeg ikke det er et brukbart begrep i dag. Jeg synes uttrykket dannet tale/dagligtale har gått ut på dato.

I 1887 sender departementet ut rundskriv til lærerne i folkeskolen: «Normen for uttale og oplæsning skal være det 'dannede talesprog', d.e. den uttale som i hver landsdel er den sedvanlige i dannede folks omhyggelige, men ukunstlede dagligtale.» (Omdal og Vikør s. 69.) Åssen

normen er for uttale og opplesning i skolen, er ikke noe tema i dag. Jeg tror vi må stille spørsmålet: Hvilke normer og hva slags språk møter egentlig elever i norsk skole i dag? Jeg tror også vi trenger å finne noen svar.

«Ettersom normgrunnlaget for bokmålet er så vidt at det rommer både folkemålsinnslag og trekk som er karakteristiske for det høyere talemålet eller 'den dannede dagligtale', forstår vi at det ikke er noe systemrett skriftspråk det her er tale om.» (Omdal, s. 83.) Dette er skrivi i 1996. Jeg blir usikker – er det høyere talemålet identisk med den dannede dagligtale? Hva er det dannede og hva er det daglige? Hva er høyere talemål? Finnes det noe som er lavere? Noe som ikke er danna, men udanna? Finnes det noe som ikke er daglig? Hva er det som ikke er daglig?

Folket – bonden. For Dante er ikke bondens språk til noe hjelp. Det virker ikke som bonden hos Dante har et språk som er inkludert i folkespråket. Knud Knudsen skriver i fortalen til språklæra si at språklæra i morsmålet til da hadde betrakta språket kun med danske øyne: «Men dersom det er norsk ligesaa som dansk, hvilket jo sædvanlig antages, saa bør det udentvil undersøges og belyses ogsaa fra norsk Standpunkt. Dette er forsøgt hist og her i denne Bog; men det Stof, der er indbragt fra vor Side, og som ikke hører Fællessproget til, er altid skilt fra det Øvrige og betegnet med Stjerne (*) foran; (* betyder 'i Folkesproget').» (s. 3, *Haandbog i dansk-norsk Sproglære*. Først utgitt Kristiania 1856, nyutgitt av Bymålslaget, Oslo 2001.)

I tilleggsdelen har Knud Knudsen et kapittel 9 som heter «Dansk Sprog. Norsk Bysprog. Norsk Folkesprog.»: «Denne Forskjel mellem Almuens og Byfolkets Tale er almindelig erkjendt og har sit karakteristiske Udtryk, idet det heder, at Almuen taler et andet Sprog end bymanden, nemlig Bondesproget, Almuespro-

get eller 'Folkesproget'. Det er mer efter denne Sprogforskjel end efter Dannelsens grad at Normændene ere delt i to Folkeslag, Byfolk (med tilhørende Embeds- eller andre Familjer paa Landet) og Landfolk (Bondefolk)»

Almuen i byene har nærmere kontakt med de dannende, og sjøl den «simpleste Byslusk» regner seg for å være i slekt med de dannende, og han regner seg for å være «en god Del bedre end Bonden og overhoved end Landalmuen.» «Bonden er ikke 'En af Vore', men en lavere Natur, en Galilæer, hvis Maal røber ham.»

(S. 381, om fornorskning af Skriftsproget.) Knudsen trekker videre fram de innvendingene han møter mot å oppfordre de norske til å skrive ord etter uttale. Innvendingene han møter, er at det vil føre til stor uleilighet for byfolket, og det språket en får, er en uting, verken norsk eller dansk.

Bondsk/bondemål. Trygve Bull karakteriserer former som «klart 'bondske'» (s. 44) Er det former som blir brukt av bønder eller er det folk på landet. Viss han mener folk på landet, hva slags folk på landet mener han? Hvilken alder? Er det mannlige bønder? Hvilken verden skapes gjennom måten språkforholda beskrives på?

Vikør s. 128: «Det sosial-stilistiske argumentet: [...] Ved å unngå ord den urbane overklassa brukte, og halde seg til bondemålets egne ord, kunne nynorskbrukarar hevde bygdemålets og bygdefolkets prestisje.» For den som valgte nynorsk, var ikke former vulgære i hvert fall. Nynorske a-former er ikke vulgære. Du markerer ikke språkpolitisk syn om du bruker a-former i nynorsk. Den som vil bruke de samme formene i bokmål, blir imidlertid dratt inn i et helt lands sosialpolitiske historie.

Dialektfritt. Olav Næs: *Norsk grammatikk*: «Et etablert skriftspråk behøver ikke påbys. Det brer seg ved sin egen tyngde, fordi også de

som har et annet dialektgrunnlag, finner det verdt å tilegne seg det. Lovene og administrasjonen gjør det nyttig; lærdommen og diktningen gjør det kulturbærende.» (s. 20) Dante hadde kanskje ikke vært enig i at et skriftspråk kan bre seg ved sin egen tyngde. Jeg tror Dante hadde et klarere forhold til sammenhengen mellom makt og språk. Men lærdom, diktning og de styrende institusjoners betydning for skriftspråket minner om det Dante skriver. «Som nasjonalt fellesspråk er skriftspråket en sentripetal kraft som motvirker dialektene sentrifugale krefter. Men enda sterkere virker et rikstalemål som støtter seg til skriftspråket og bæres av et miljø som først og fremst finnes i kultursentrene.» (s.21) Kultursentrene for Olav Næs går jeg ut ifra er i byene, liksom Dante ikke kan finne grunnlag for sitt opplyste folkespråk noe annet sted enn i byene.

Det er ikke bare Dante som snakker om et dialektfritt skriftspråk. Olav Næs mener skriftspråket skal være dialektfritt, rikstalemålet også. «Men da det er rikstalemålet aller viktigste oppgave å være like dialektfritt som skriftspråket selv, skiller det også lag med folkemålet på sitt opprinnelige hjemsted 'La langue populaire' i Paris og Cockney i London har i dag lite med korrekt fransk og Standard English å gjøre. Et godt eks. er også dansk, hvor skillene mellom det danske rikstalemålet og det københavnske gatespråket er klare og skarpe.» (s. 21)

Næs har det til felles med Dante at skriftspråket skal være heva over dialektene. Det skal være forskjellig fra noe lokalt språk. Hvor relevant skulle det være å snakke om kultursentre i Norge i 2007? Hvor er de norske kultursentrene i dag og hvor er de ikke? Når Olav Næs skriver at skriftspråk brer seg ved sin egen tyngde, mener han at tyngde er kvalitet. Ikke noe brer seg bare ved sin egen tyngde. Et norsk skriftspråk nesten uten a-former er ikke noe kvalitativt dårligere enn et skriftspråk med mange a-former,

alle steder der de grammatisk hører hjemme. Det er ikke slik at bare språket er godt nok, går alt av seg sjøl. Jeg antar at Næs var språkliberalist og trudde at viss ikke staten styrer, så styrer språket sjøl. Er det en slags *survival of the fittest*?

Alvorlig stil. Høyere foredrag.

Høytidspreget stil. Høgere talemål
Dette er bare noe utvalgte uttrykk. Jeg vet at jeg aldri likte å lese stilistikk fordi jeg savna et annet presisjonsnivå. Den norske språksituasjonen har gjort at morfologien har fått stor oppmerksomhet.

I Danmark var det ikke så interessant å være opptatt av morfologi i stilstudier. En slags normal bruk av a-former har blitt vanskeliggjort fordi en stadig har fått høre om stil.

Bull skriver om hunkønnsformene på -a : «Men det er av stor viktighet å være oppmerksom på at i så vel muntlig som skriftlig språkføring blir disse formene først og fremst brukt for stilistiske formål. I dette uttrykk ligger at så vel -en-formene som -a-formene forekommer både i dagligtale og i mer høytidspreget stil...» (s. 50)

Språket i Oslo kommer ut i 1980, og enda skriver Trygve Bull: «Ganske særlig blir a-formene brukt rikelig for ekspressive formål, for å uttrykke 'kjekket', 'mandighet', 'kvikkhet', eller for å gi fremstillingen farge og innslag av folkelighet.» (s. 50f) Velger jeg a-former, er det ikke av noen slike grunner. A-formene er for meg morfemer i et grammatisk system. Men det er veldig vanskelig å få det til bare å være slik, fordi a-formene i bokmål aldri har fått lov til å bare være morfemer i et grammatisk system.

«Bokmålets normgrunnlag er det høgere talemålet og norsk folkemål.» (Omdal, s. 81)

Jeg sier som sant er, jeg vet ikke hva det høyere talemålet er. Jeg anser det ikke som en verdinøytral beskrivelse.

De siste 30 åra har språkdisipliner som pragmatikk og språksosiologi kommi. Det vil da si at språklig

variasjon får vi i forhold til kommunikasjonsituasjon, institusjonelle rammer for kommunikasjon, genretadisjoner, ulike medier, språkbrukers kjønn, alder, utdanning og mye mer. Enten vi skal beskrive nåtida eller fortida, er disse beskrivelsesmåtene like relevante.

Å gå tilbake 700 år i tid og til et annet språkområde gir distanse, og det gir hjelp til å se den norske språksituasjonen i et annet perspektiv. 700 år er lang tid, og mye har forandra seg, men jeg synes i grunnen ikke at måten mange språkforskere i vår norske tradisjon har beskrivi/ beskriver språket på, er så veldig forskjellig fra Dantes.

Vi har også det til felles med Dante at vi ikke har en nasjon med ett felles skriftspråk. Vi har i motsetning til det italienske området et politisk, administrativt fellesskap. Vi har som i det italienske området stor språklig variasjon geografisk og sosialt. Det hersker stor grad av innbyrdes forståelighet. Noen av oss er som Dante på leiting etter et språk. Det er mulig det politisk, administrative norske fellesskapet har slutta å leite. Jeg synes jeg på sett og vis hele livet er på leiting etter et språk, språk til å bruke i de mange ulike stadig nye livssituasjoner jeg kommer i.

På leiting etter et språk

Språklig samling er et skriftspråksprosjekt. Vi har ikke gått inn for et felles talespråk. Et politisk rike kan godt ha ulike språk.

Viss en er enig med Dante i at et felles språk er et språk som hever seg over det lokale og som har fellestrekk, hva er fellestrekk for språk i Norge? Er utgangspunktet talespråk, eller er utgangspunktet skriftspråk? Skriftspråket kaller Dante *locutio secundaria*. Morsmålet førstespråk. De færreste på Dantes tid tenkte på forholdet mellom skriftspråk og talespråk. Viss det i Italia på slutten av 1800-tallet var 1 prosent som beherska skriftspråket, så var det vel en enda lavere prosent som kunne skrive og lese på Dantes tid. Men i

dag er skriftspråket/lesespråket vårt alles problem. I vår del av verden skal alle lære å lese og skrive. Dante så ned på talespråket, fordi han trudde at det ikke hadde regler. I dag er det annerledes sjøl om mange tenker om talespråket at det er en slurvete utgave av skriftspråket.

A-formene har holdt seg til tross for liten bruk i skrift. De er felles, dvs. de har stor utbredelse. Åffer skal vi ikke bruke dem? Jeg er jo velutdannet, jeg. Har jobba hele livet med språk. Jeg ville så gjerne kunne bruke a-former uten at det skulle være noe mindreverdig med det. Det er former som jeg vokste opp med. De tilhørte hjemmespråket, det lokale, det regionale, og det er bare noens nedvurdering av kystspråka og oppvurdering av dansk skriftspråk på 1800-tallet som gjør at jeg ikke fikk bruke dem på skolen slik jeg gjerne ville. Men formene har overlevd, tross alt.

Språklig samling er kanskje en utopi. Men vi er et lite land med ikke særlig mange språk, sjøl om vi har en god del former. Vi har ikke de store språkforståelsesproblemene. Vi tenker i dag at det å være vant til å høre forskjellige former, gir oss større forståelse. Vi trenger et nytt språk for fellesskapet. Dante trengte også et nytt fellesskap. For Norge et språk for fellesskapet, for den enkelte, for alle. Morsmålet har regler og regelmessighet. Det står ikke tilbake for skriftspråket. Det fins ikke to mennesker som snakker, skriver eller tenker likt. Uansett, det vi vil, er å forstå og bli forstått. Jeg tror vi tåler variasjon og mangfold i former og vokabular.

Spiller det noen rolle åssen vi skriver om språk, og åssen vi beskriver språkforhold? Ja, det spiller noen rolle. De fleste i Norge i dag har ikke Dantes forhold til dialektene eller til bonden eller til kvinnene. Men en kan spørre hva slags holdninger folk flest har til ulike varianter av norsk, og åffer de snakker og skriver slik de gjør. Er det viktig å være opptatt av språket?

Vi har vel i Norge ment at språk har med demokrati å gjøre. Har språknormer noe med enkeltmenneskers rettigheter å gjøre? Dantes prosjekt var et politisk prosjekt, men ikke demokratisk i vår forstand. Kan vi tenke oss at det ikke fins et språklig hierarki hvor et språk er absolutt bedre? Er et språk brukt av dem med kunnskap, utdanning og makt bedre enn et språk brukt av dem som ikke har kunnskap, utdanning og makt?

Mye kan tyde på at vi dels anser alle former for lingvistisk likeverdige, men vi oppfører oss ikke slik. Det er noen år siden 1300-tallet. Dante ville ha en språklig samling. I sin tid ville Språklig samling ha språklig samling. Hva vil Språklig samling i 2007? Jeg synes vi står stille, og jeg spør åffer vi ikke har kommi videre. Er det greit som det er? Er det uviktig? Hva gjør at jeg ikke ser særlige mange a-former? Jeg hører dem derimot ofte. Jeg har simpelthen begynt å legge merke til dem. Kanskje skulle jeg registrere bruken i radio og fjernsyn. Hva folk sier og hva de trur de sier, er ofte ikke det samme. Kanskje noen ikke ville være imot former som de bruker. Dante mente en burde fjerne seg fra førstespråket. Vi mener vel at førstespråket har en grammatikk og er fullt på høyde, og ikke noe vi skal fjerne oss fra.

Espen Grønlie har gjort et imponerende stykke arbeid. Tankene mine går til tett jobbing med Mørlands Cæsar- og Cicero-tekster ved langbord under loftsvindu til lyden av surklende radiatorer på kondemnerte Halling skole. Jeg er sikker på at det ikke har vært lett, verken å skrive introduksjonen eller å oversette Dantes tekst.

Det er fint å få en stemme fra 700 år tilbake og la den blande seg med stemmer fra i går og våre stemmer i dag. Meg inspirerte det til å se på vår hjemlige språkhistorie. Det er bra å se a-språket brukt på noe så høyprestisje som Dante.

Jeg tror ikke Dante egentlig ville ha et folkespråk i vår bruk av ordet. Han ville bare ha noe annet enn

latin, fordi språk forandrer seg, og det var på tide med forandring. Hva var Dantes kriterier for det han mente var godt? Espen Grønlie skriver ikke en introduksjon i vulgært gatespråk. Men a-former har fremdeles forskjellig status i bokmål og nynorsk. A-formene i nynorsk er ikke vulgære, noen bokmålsbrukere vil si de er poetiske viss de er brukt i nynorsk. Det er mange som liker nynorsk poesi fordi det er så «vakkert og klangfullt». Dagens språkestetikk er temmelig uklar. Vår tids språkestetikk kunne trenge en kartlegging og en analyse.

Dante – norske forhold og språklig samling.

Åssen er situasjonen i Norge 2007? Tenker vi oss en språklig samling i Norge? Har vi en språklig elite i dag? Har vi en middelklasse som snakker omtrent likt? Åssen markerer språket sosiale skiller i dag? Hva slags skriftspråk vil vi ha? Åffer i all verden skal nydanna former fra dansk-norsk vinne på bekostning av språkformer som et større flertall bruker? Nå har disse nydanna formene blitt litt eldre og fått en slags hevd. Jeg snakker om det grammatiske systemet. Det er skrekkelig rotete å undervise utlendinger i bokmålsgrammatikk. Det er ikke språkets skyld, men språknormeringa.

Jeg synes vi skulle ta språksituasjonen vår opp til debatt og gjøre noe med den. Når det gjelder ordforråd, slipp alle norske ord løs! Før nynorsk får enda mer status av en slags merkevare, opphev det kunstig skapte skillet mellom bokmål og nynorsk. Det er ikke noe som blir borte. Det er ikke nødvendig å ha en mur mellom øst og vest.

Vi har en etterkrigsgenerasjon som tok høyere utdanning i et antall større enn noen gang tidligere. Vi har et samfunn ulikt alle tidligere samfunn når det gjelder utdanning og ikke minst høyere utdanning. De dannede, de med utdanning, er ingen liten elite lenger. De har ikke et språk å la Knud Knudsens. Dessuten

skjer det en urbanisering av land-distriktene. Bø har i over 30 år hatt en høgskole liggandes i tjukkaste landsbygda. Du trenger ikke reise til byen for å få kunnskap. Internett og kommunikasjon nær opp til talespråket blir antakelig mer utbredt. Kanskje er språket i e-post, blogger og chatting nærmere talespråk enn skriftspråk. Dette sammen med de siste 30 års språkforskning og utviklingen av lingvistikken skulle få oss til å stanse opp, tenke annerledes framover.

Dante leita etter et språk for det italienske folket. Det inspirerte meg til å se på de begrepa vi bruker i dag til å beskrive språk og språkforhold og til å tenke på hva vi vil. Ett skriftspråk i Norge – er det ønskelig? Åffer står det stille da? Åffer er det et ikke-tema? Jeg ønsker meg en grammatikk med rot i talespråket i dag, og ordforråd som ikke stenger ute ord som har vært i språket i noen hundre år. Vi tar jo stadig inn nye ord. Jeg tenker det er mulig med språklig mangfold og enhet. Skillelinjene går ikke der mange trur. Vi har monoftongering og diftonger. De kan vel være valgfrie? *Sten, stein, en, ein*. Lite *sten* og mye *en*. Mye *stein* og lite *ein*. Jeg synes at de som var imot tvang og statlig styring, sjøl har villet styre. De som har vært aktive forkjempere for riksmål/konservativt bokmål har på mange måter kommi til å legge premissene, og premissene har vært at det egentlig ikke er verken ønskelig eller nødvendig med noen språkdebatt.

I en språklig samling à la Dante, med vekt på felles grammatikk for dialektene i Norge, kunne vi igjen lansere i-partisipp i sterke verb og diftonger som er vanlige på Østlandet og i byene. Hvem eier nynorsken? Hvem har rett til å uttale seg og mene noe om nynorsken? Alle kan mene noe om bokmålet. Men jeg har jo ikke et eneste vestlandsgen i kroppen og burde vel holde kjeft. Nå har jeg i det siste støtt på orda bokmåling og nynorsking. Jeg vil ikke være noen bokmåling eller noen

nynorsking. Jeg vil skrive et norsk som jeg føler meg hjemme i. Jeg vil forstå og bli forstått.

Vi er ikke i land med noen språklig samling i Norge. Men vi sliter ikke med skriftspråksformer som hører til noen århundrer før oss, som f.eks. engelsk. Åssen er situasjonen i Italia?

De siste års språknormering har liggi med hue i 50- og 60-åra. Det var et stakkars lite mindretall som helst ville slippe å skrive substantiv med a-endinger, og for en slags husfreds skyld så skulle en vel la dem kunne få lov til å slippe det. Bortsett fra i lærebøker kunne de jo ha gjort som de ville hele tida. Jeg har aldri hatt noe vondt av dem. Men de hadde jo vært utsatt for et statlig overgrep. Stakkars eliten. De skulle ha sitt frie valg. Men en velger bare språk i noen grad. Du lærer språket av alle rundt deg, og hvem som er rundt deg vil jo være bestemmende for det språket du lærer. Du vil ofte ikke bestemme hvem som er rundt deg.

Målsetting

Er ikke tida moden for utdanningsmyndighetene til å ta opp norskopplæringa, ikke som sidemål og hovedmål, men som mål. Ett mål og mange. Den vide skriftnormen vi har, gir et unødvendig skille mellom bokmål og nynorsk. Vi har tekst i stor variasjon. Vi har talt språk i stor variasjon. Vi lever midt i et språklig mangfold. Solid opplæring i norsk språk, talespråk, normering, språkpedagogikk og språksosiologi er påkrevd uansett. Slik det er i dag, trenger alle leseferdigheter med variasjon. Lyttferdigheter med variasjon. En skriftnorm med alt tillatt vokabular og grammatikk nyskrivi etter samlende vurdering av norske talespråksformer som ikke er justert etter dansk skriftspråk. Kanskje var tida moden til ikke å snakke om samling, men om fusjon, entreprenørskap og nyskaping.

Merkevare

Vi kunne bygge opp en ny merke-

vare, et felles norsk skriftspråk. Merkevarnavnet er ikke vanskelig, vi kunne simpelthen kalle det nye skriftspråket for norsk. Alle som er ferdig med skolen, kan skrive det skriftspråket de har lært viss de vil. De trenger ikke forandre skriftspråket sitt. Slik har det i Norge stort sett alltid vært. Oldemor skreiv som hun hadde lært. Mormor skreiv som hun hadde lært, mora mi som hun hadde lært. De som begynner på skolen, de lærer det nye. Vi har ikke hatt det slik at vi har skrivi på samme måte. Vokabular og stil vil variere fra person til person. Om bøyingsformer varierer, er det ikke sannsynlig at det vil utgjøre noe problem for kommunikasjon. Jeg klarte å lese mormors brev og mors brev sjøl om de brukte en annen ortografi. Men det skulle være greit i dag å enas om rein ortografi. Vi som er ferdig med skolegang, vi behøver ikke bli berørt av et felles norsk skriftspråk i den forstand at vi behøvde å forandre eget skriftspråk.

Fusjon

Vi kunne gjøre som de to store delvis statlig eide selskapene Statoil og Hydro, og fusjonere. Vi ville ikke en gang ha noe problem med hva den fusjonerte skulle hete. Fusjonen skulle være godt forberedt. Det kunne for eksempel gjelde fra 2014 og bli et viktig bidrag til feiring av 1814.

Fusjoner gjøres for å møte framtidens utfordringer. Det er lenge sia 1814. Jeg har ikke noe imot dansk. Jeg hadde gjerne valgt Danmark som sted å bo. Jeg kunne ha skrivi dansk også, om det endelig var. Jeg har ikke noe imot byer og kysten, det er der jeg vokste opp. Det er der jeg har morsmålet mitt, som så mange andre. Men så var det han derre Knud Knudsen da. Hvorfor kom han med de forslaga? Jeg har finni ut at jeg blei opplært til å være glad for det Knud Knudsen gjorde, for ellers hadde jeg måttet skrive dansk den dag i dag. Han redda oss alle fra det danske skriftspråket. Utrulig snilt

gjort, og så mye bråk som han fikk. Det var en heroisk innsats. Vi henger fremdeles temmelig mye igjen i Knudsens skriftspråksprosjekt.

Jeg er når sant skal sies ikke lenger verken takknemlig eller glad for det Knud Knudsen gjorde. Jeg ville helst ha vært det foruten.

«Norge står i ei særstilling fordi vi har to skriftnormaler som begge har vore reformerte fleire gonger i manns minne, og samfunnet vårt utgjør ein arena der ulike språkideologiar fører ein stadig kamp mot kvarandre.» (Vikør s. 44) Jeg har ikke noe imot å være i en særstilling. Men jeg synes tida er moden for å avslutte kampen, se framover.

Mangfoldet i det som er nynorsk og det som er bokmål, er stort nok til en fruktbar fusjon. Alle blir med over. Ingen oppsigelser, ingen ansiennitetsprinsipper for å være med videre. Unge mennesker kan bruke de orda de finner naturlig, og kan få opplæring i et grammatisk formsystem som er tilpassa og forholder seg til den enkeltes talespråksgrammatikk i det register vi nå har for former.

Identitet

Valgte jeg noen gang bokmål og de bokmålsformene som jeg lærte? Foreldre har ansvar for valg av språkform, men fungerer det? Er det noen grunn til at folk skal identifisere seg med former som de ikke en gang bruker? Det gjelder både nynorskbrukere og bokmålsbrukere. De fleste talespråk er noe forskjellig fra skriftspråket. Det virker som om bokmål eller nynorsk er noe en identifiserer seg med? Jeg vil kanskje si ja – uten å reflektere særlig mye over det. For meg er det slik at jeg må spørre åffer jeg må velge side når jeg ikke hører hjemme noen av stedene fordi jeg har et analytisk forhold til eget språk. Nynorsk i dag er et kulturspråk, sies det, bokmål kanskje også, og med all vår bevaringsiver, så blir det viktig også å ta vare på den kulturen. Hva vil det egentlig si? Mange er en slags ihuga bokmåls-

tilhengere uten at de forholder seg til eget språk. De er bare ikke nynorsktilhengere. Problemet er at grammatiske former og vokabular blir satt i sammenheng med kultur. Viss jeg begynte å skrive nynorsk, ville jeg gjøre det ut ifra at jeg vil vise min støtte til verdier som blir forbindi med nynorsk? Det er ikke noe som er nøytralt og umarkert, men det er samtidig snakk om grader. Er det sivil ulydighet å overskride grensene mellom nynorsk og bokmål? Åffer opprettholdes disse grensene, og hva skal vi med dem? Hva skal vi egentlig, virkelig med dem?

Jeg har sett brukt betegnelsen «nynorsking», så da finnes det kanskje et Nynorskland. Jeg kunne ha skrivi nynorsk jeg, men da måtte jeg ha lov til å bruke alle norske ord. Også ord med *-het* eller *-heit*. Åffer er de så forferdelige disse *heit/het*-orda da? Kan de ikke bare sleppas løs eller laus?

Det er for mange hellige kuer. Hellige kuer er greit for vegetarianere. Hellige kuer gir dem melk og gjødsel, men ikke kjøtt. Men klima og næringsgrunnlag gjør det vanskelig å være vegetarianer i Norge. Vi er i 2007, og vi kunne bruke tida fram til jubileet for grunnloven og forberede overgangen til et felles skriftspråk. Det ville først og fremst bety en solid opplæring i norsk språk i hele sin bredde for de som skal undervise i norsk. Det måtte bety en solid opprusting av all norskundervisning og opplæring og læring i barneskolen, ungdomsskolen, videregående skole, høgskole og universitet.

Jeg har hele livet levd i et spenningsfelt mellom ulike grammatiske former og ordforråd, og hører i grunnen ikke hjemme noe sted. Ikkje snakkar eg bøhering, etter mange år i Bø. Kunne kanskje klare det, men ingen ville oppleve det som positivt. Det er ikke sånn vi bruker dialekt som språk. Jeg kan ikke lenger snakke larviksdialekt, og dialekten i Larvik er ikke heller det den var den gang jeg snakka den. Jeg gikk på universitetet, og passa ikke inn i kunsthistoriens

språk. Og på Nordisk institutt var ikke min språkbakgrunn annet enn et byspråk som var altfor påvirket av dansk. Da jeg skreiv hovedoppgave, lurte jeg hele tida på om jeg skulle skrive *ble* eller *blei*. Den ene professoren likte *ble*, den andre likte *blei*, og den tredje likte ikke bokmål. Det samme med *a*-former. Alle former var for meg markerte. Jeg synes det var en lettelse å komme til University of Minnesota og skrive oppgaver på engelsk. Min norske bakgrunn kunne sikkert avsløres i den engelsken jeg skreiv. Men jeg behøvde ikke gjøre grammatiske valg som ville plassere meg politisk og sosialt. Hele tida og alltid, og uansett hva jeg skreiv, måtte jeg ta stilling til et helt lands politiske og kulturelle og sosiale historie. Det er for slitsomt. Jeg kunne velge. Det var likeverdige valg uten å være likeverdige valg. Nå vil jeg skrive med *a*-former og *i*-partisipp, og bruke ord som har vært i det norske språk i noen hundre år, og nye ord som kommer. Jeg skjønner ikke hvorfor det ikke bare kan være norsk det jeg skriver. Det er veldig lett å se at det er norsk, og ikke svensk eller dansk eller tysk eller engelsk. Er ikke det nok? Det er ikke dialekt heller det språket jeg skriver. For formene er aksepterte skriftspråksformer som har vært brukt i Norge i mange år.

Norsk for alle

Vi kunne bestemme at de som begynner på skolen i 2014, skal slippe å velge mellom nynorsk og bokmål. Vi kunne for eksempel tenke oss en diagnostisk muntlig kartlegging av elevene, og så skriveopplegg i forhold til hva kartlegginga viste. Lærebøker og tekstbøker og undervisningsopplegg og materiell måtte være klart. Antakelig vil bruk av pc og nett gi store muligheter til godt læringsmateriell. Det vil være rikelig med tid til styrke utdanning i norsk på alle nivå og ruste opp språkopplæringa i norsk for alle i Norge uansett bakgrunn. Er det viktig? Ja, det er viktig. Språket

bruker alle, hver dag, i alle mulige situasjoner. Mer og mer. Mer i jobb, mer i fritid, mer hjemme. Jeg har gått tilbake til de første norskbøkene mine, og ser at jeg ikke skal ha skylda for inkonsekvens. Jeg blei lært opp i inkonsekvens. På grunn av gå-saktestrategien på bokmålssida. Det er jo de voksne med et språk fra ei anna tid som normerer og lærer bort.

Mens jeg sitter og skriver slutten her i et hus ikke langt fra der jeg vokste opp, hører jeg stemmen til naboens nye, italienske kone. Hun roper på bikkjene. Jeg kunne sikkert ha intervjuet henne om språksituasjonen i Italia. Hun holder på å lære seg norsk. Aftenpostens lørdagsnummer 17. mars ligger enda ved sia av meg med en stor artikkel: «Vraker nynorsk». Jo visst er det viktig å gjøre noe. Det må være noe for den rød-grønne regjeringa. By og land. Og Soria Moria. Jeg skreiv en nekrolog over norsklæreren min til Aftenposten i høst. Den blei retta. Et overgrep, synes jeg. Jeg er med barnebarnet mitt på skolen, og lytter interessert til lærernes språk. Det er en studie verdt å kikke inn i språksituasjonen i Bø. Bygdebyen med kaffebær og konsertsal og kjedebutikker av alle kjente slag og netto tilflytting fra dem som kommer tilbake, dem som kommer fra andre steder i Norge, dem som kommer fra alle verdens forskjellige land. Det er så temmelig annerledes fra det Bø jeg kom til i 1980. Det sier meg at språksituasjonen slik at det er på tide å spørre hva vi skal med nynorsk og hva vi skal med bokmål. Det skulle ikke være noen språklig sensur av a-former og i-partisipp i aviser og bøker. Jeg hørte en historie en gang om en pensjonert norsklærer som var blitt enkemann og hadde flytta inn til dattera og svigersønnen sin, og noen av deres venner var så bekymra for hva den pensjonerte norsklæreren skulle finne på hele dagen. «Vi gir han Aftenposten om morran, og han er ikke ferdig med rødblyanten når vi kommer hjem.» Det er kanskje ikke rødblyantnorsklæreren vi

trenger. Hva slags norsklærere har vi egentlig i dag? Hvilken rolle spiller norsklæreren i dag?

Dante var på leiting etter et felles italiensk språk. Jeg synes vi har leita lenge nok i Norge, og burde kunne oppsummere leiteaksjonen og lage helt nye undervisningsopplegg for vårt felles norske språk. Vi trenger lytteferdigheter i bredt språklig mangfold for å kunne fungere. Vi trenger leseferdigheter også, i et bredt mangfold. Vi har rikelig med skriftspråksformer. Vi har nok å velge i. Det er rikelig for oss alle til at vi kan skrive en form for norsk som vi vil. Det er ikke noen trussel å lære å få innsikt og kunnskap om eget og andres språk, og grundig veiledning av lærere med solid kompetanse i å lese, skrive, lytte og snakke og med evne til å støtte egne behov og andres. Det er ikke i din egeninteresse at du ikke når fram med det du vil ha sagt. Det er viktigere enn noen gang at alle kan lese, skrive og snakke, og klare utfordringene som er der i den store språklige variasjon som faktisk fins. Dante hadde oppdaga at språk forandrer seg. Språk forandrer seg, og språksituasjonen i Norge i 2007 er slik at vi bør rive muren mellom øst og vest, og ha ett norsk skriftspråk i mangfold og variasjon med plass og respekt for alle brukere av norsk språk.

Litteratur

- Trygve Bull: *Oslo-mål*. Oslo 1980
Gamal norsk homiliebok ved Gustav Indrebø. Oslo 1966
Einar Haugen: *Riksspråk og folkemål*. Oslo 1966
Ernst Håkon Jahr: *Østlandsmåla fram!* Oslo 1978
Knud Knudsen: *Haandbog i dansk-norsk sproglære*. Kristiania 1856. Ny utgave Oslo 2001
Amund B. Larsen: *Kristiania bymål*. Kristiania 1907
Henning Mørland: *Latin for filologer og teologer I. Elementærbok og latinske tekster*. Oslo 1962
Olav Næs: *Norsk grammatikk*. Oslo 1972

Helge Omdal og Lars Vikør: *Språknormer i Norge*. Oslo 1996

R. H. Robins: *A short history of Linguistics*. London 1967

E. Schreiner: *Latinsk grammatikk*. Oslo 1964

August Western: *Norsk riksmålsgrammatikk*. 1921

August Western: *Om sprogrigtighet og sprogfeil*. Oslo 1931

Ivar Aasen: *Norsk grammatikk* etter fyrsteutgåva fra 1864. Oslo 1965

B
BLAD

Returadresse:
SPRÅKLIG SAMLING
Postboks 636 Sentrum
0106 OSLO

Innhold 2/2007

2 Redaksjonelt: Hundre år med riksmål (eller noe sånt)

3 Torun Berntsen: Dante og språklig samling – på leiting etter et språk

Nettsidene våre

Webhotellet vårt blei lagt ned på kort varsel nå i februar, noe som gjorde at vi måtte bygge opp sidene på nytt hos en annen leverandør. Dette gjør at sidene våre i øyeblikket er noe amputerte, og mangler bl.a. Språk i Norden-portalen. Vi jobber med å få alt opp igjen, men det går dessverre litt i rykk og napp. Om noen har lyst til å hjelpe til, er det bare å melde seg per e-post til redaksjon@sprakligsamling.no!

www.sprakligsamling.no
